IBE INSTYTUT BADAŃ EDUKACYJNYCH

Kształcenie i szkolenie zawodowe w POLSCE 2019 – w pigułce

Kształcenie i szkolenie zawodowe w Polsce

System zarządzania kształceniem i szkoleniem zawodowym (ang. Vocational Eduaction and Training, VET) w Polsce obejmuje trzy poziomy: krajowy (odpowiednie ministerstwa), regionalny (kuratorzy oświaty, głównie w ramach nadzoru pedagogicznego) i lokalny (miasta i samorządy powiatowe, prowadzące zdecydowaną większość szkół). Ministerstwo Edukacji Narodowej prowadzi politykę edukacyjną dotyczącą kształcenia zawodowego w systemie oświaty, przy wsparciu innych ministerstw odpowiedzialnych za poszczególne zawody. Z kolei Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego odpowiada za politykę dotyczącą VET w szkolnictwie wyższym. Rolę doradczą w zakresie kształcenia i szkolenia zawodowego pełnią także partnerzy społeczni.

Od września 2017 roku wdrażana jest reforma strukturalna systemu edukacji, której główne elementy to:

- przekształcenie sześcioletniej szkoły podstawowej w ośmioletnią, obejmującą I etap edukacyjny (ISCED 1, klasy I–IV) i II etap edukacyjny (ISCED 2, klasy V–VIII);
- stopniowe wygaszanie gimnazjów;
- wydłużenie nauki w liceum ogólnokształcącym (z trzech do czterech lat) i w technikum (z czterech do pięciu lat);
- przekształcenie dotychczasowej zasadniczej szkoły zawodowej w nowy typ branżowej szkoły I stopnia, a także
- wprowadzenie szkoły branżowej II stopnia.

Wdrażanie reformy zakończy się w roku szkolnym 2022/23.

Kształcenie i szkolenie zawodowe na poziomie średnim (ponadpodstawowym) i policealnym realizowane jest głównie w szkołach. Edukacja na poziomie ponadpodstawowym obejmuje zarówno kształcenie zawodowe, jak i ogólne.
Rodzaje szkół zawodowych w Polsce:

- trzyletnie branżowe szkoły I stopnia (ISCED 353), które pozwalają na uzyskanie kwalifikacji zawodowych, po zdaniu egzaminu zawodowego potwierdzającego kwalifikację w danym zawodzie (zwanego dalej egzaminem zawodowym). Absolwenci mogą kontynuować naukę w drugiej klasie liceum dla dorosłych albo w branżowej szkole II stopnia, oraz przystąpić do kwalifikacyjnych kursów zawodowych;
- dwuletnie branżowe szkoły II stopnia kształcące w zawodzie, w którym wyodrębniono kwalifikację wspólną dla zawodu nauczanego w branżowej szkole I i II stopnia. Absolwenci będą mogli przystąpić do egzaminu maturalnego, a po uzyskaniu świadectwa dojrzałości, kontynuować kształcenie na studiach;
- pięcioletnie technika (ISCED 354), które pozwalają na zdobycie kwalifikacji zawodowych, po zdaniu egzaminu zawodowego, ale także – po zdaniu egzaminu maturalnego – na uzyskanie świadectwa dojrzałości dającego dostęp do studiów;
- trzyletnie szkoły specjalne przysposabiające do pracy (ISCED 243) dla uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, umożliwiające uzyskanie świadectwa potwierdzającego przysposobienie do pracy;

- oddziały przysposabiające do pracy dla uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, uczących się w szkołach podstawowych (ISCED 243).

Na poziomie policealnym kwalifikacje zawodowe można uzyskać w szkołach policealnych (ISCED 453) trwających od jednego do dwóch i pół roku. Mają one charakter ściśle zawodowy i nie obejmują kształcenia ogólnego. Kandydaci powinni posiadać wykształcenie średnie lub średnie branżowe.

Udział praktycznej nauki zawodu (ang. *work-based learning*, WBL) jest zróżnicowany w zależności od typu szkoły – najniższy jest dla techników, a najwyższy dla szkół policealnych, w których nie ma komponentu kształcenia ogólnego. Zajęcia praktyczne prowadzone są w warsztatach szkolnych, centrach kształcenia ustawicznego, centrach kształcenia zawodowego oraz u pracodawców. W technikach, szkołach policealnych, a w przyszłości także w szkołach branżowych II stopnia, praktyki zawodowe u pracodawców są obowiązkowe w wymiarze od 4 do 12 tygodni, w zależności od zawodu.

Kształcenie i szkolenie ustawiczne oraz uczenie się dorosłych

Kształcenie dorosłych oraz ustawiczne kształcenie i szkolenie zawodowe (ang. Continuous Vocational Education and Training, CVET) prowadzone są w centrach kształcenia ustawicznego, centrach kształcenia zawodowego oraz w ponadpodstawowych szkołach zawodowych. Placówki te oferują:

- kwalifikacyjne kursy zawodowe bazujące na podstawach programowych dla kwalifikacji w danym zawodzie; umożliwiają one uczniom przystąpienie do egzaminu zawodowego i uzyskanie kwalifikacji zawodowych;
- kursy umiejętności zawodowych bazujące na podstawie programowej kształcenia zawodowego, obejmujące efekty uczenia się dla kwalifikacji, efekty uczenia się wspólne dla wszystkich zawodów lub efekty uczenia dla dodatkowych umiejętności zawodowych;
- minimum 30-godzinne kursy kompetencji ogólnych bazujące na podstawie programowej nauczania ogólnego;
- turnusy dokształcenia teoretycznego dla młodocianych pracowników.

Istnieje też możliwość uzyskania tzw. kwalifikacji rynkowych, które mogą nadawać wszystkie podmioty prowadzące działalność gospodarczą, spełniające określone w prawie warunki. Od 2016 r. kwalifikacje rynkowe mogą być włączane do Polskiego Systemu Kwalifikacji. Kwalifikacje rynkowe dotyczą najczęściej wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych, potrzebnych do wykonania zadań zawodowych. Tę wiedzę i umiejętności można uzyskać np. w ramach edukacji formalnej, w pracy oraz na kursach i szkoleniach oferowanych przez instytucje szkoleniowe.

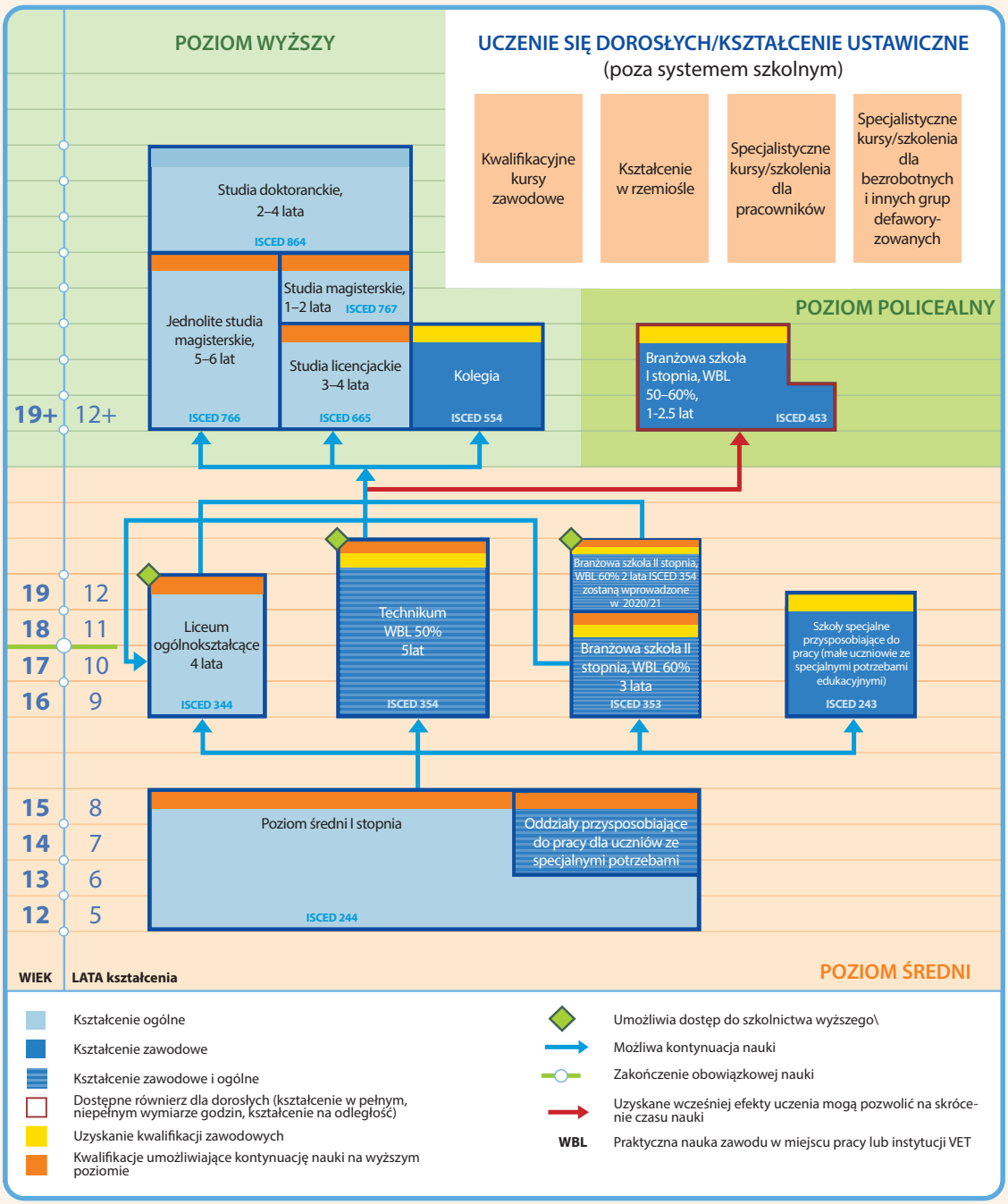
POZIOM WYŻSZY
UCZENIE SIĘ DOROSŁYCH/KSZTAŁCENIE USTAWICZNE
(poza systemem szkolnym)
Kwalifikacyjne kursy zawodowe
Kształcenie w rzemiośle
Specjalistyczne kursy/szkolenia dla pracowników
Specjalistyczne kursy/szkolenia dla bezrobotnych i innych grup defawory-zowanych
Studia doktoranckie, 2–4 lata
ISCED 864
Jednolite studia magisterskie, 5–6 lat
ISCED 766
Studia magisterskie, 1–2 lata
ISCED 767
Studia licencjackie 3–4 lata
ISCED 665
Kolegia
ISCED 554
POZIOM POLICEALNY
Branżowa szkoła I stopnia, WBL 50–60%, 1-2.5 lat
ISCED 453
19+ 12+
19 12
18 11
17 10
16 9
Liceum ogólnokształcące 4 lata
ISCED 344
Technikum WBL 50% 5lat
ISCED 354
Branżowa szkoła II stopnia, WBL 60% 2 lata ISCED 354 zostaną wprowadzone w 2020/21
Branżowa szkoła II stopnia, WBL 60% 3 lata
ISCED 353
Szkoły specjalne przysposobiające do pracy (małe uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi)
ISCED 243
15 8
14 7
13 6
12 5
Poziom średni I stopnia
Oddziały przysposobiające do pracy dla uczniów ze specjalnymi potrzebami
ISCED 244
WIEK
LATA kształcenia
POZIOM ŚREDNI
Kształcenie ogólne
Kształcenie zawodowe
Kształcenie zawodowe i ogólne
Dostępne również dla dorosłych (kształcenie w pełnym, niepełnym wymiarze godzin, kształcenie na odległość)
Uzyskanie kwalifikacji zawodowych
Kwalifikacje umożliwiające kontynuację nauki na wyższym poziomie
Umożliwia dostęp do szkolnictwa wyższego\
Możliwa kontynuacja nauki
Zakończenie obowiązkowej nauki
Uzyskane wcześniej efekty uczenia mogą pozwolić na skróce-nie czasu nauki
WBL
Praktyczna nauka zawodu w miejscu pracy lub instytucji VET

Charakterystyczne cechy systemu kształcenia i szkolenia zawodowego

W ostatnich trzech dekadach nastąpiło wiele istotnych zmian w polskim systemie edukacji, dotyczących m.in. jego struktury, sposobu organizacji oraz podstaw programowych. W rezultacie system kształcenia i szkolenia zawodowego w Polsce cechują następujące elementy:

- elastyczność systemu kształcenia, który umożliwia zmianę ścieżek edukacyjnych w dowolnym momencie;
- klasyfikacja zawodów szkolnictwa branżowego obejmuje listę zawodów, w których odbywa się kształcenie zawodowe. Każdy zawód obejmuje od jednej do dwóch kwalifikacji. Warunkiem otrzymania dyplomu zawodowego jest zdobycie (po zdaniu egzaminu zawodowego) wszystkich kwalifikacji określonych dla danego zawodu oraz uzyskanie świadectwa ukończenia szkoły;
- podstawy programowe określone są dla wszystkich zawodów objętych klasyfikacją zawodów. Kwalifikacje zawodowe w ramach określonych zawodów są opisane w podstawach programowych jako zbiór oczekiwanych efektów kształcenia: wiedzy, umiejętności zawodowych oraz kompetencji personalnych i społecznych umożliwiających wykonywanie zadań zawodowych. Z efektami kształcenia powiązane są szczegółowe kryteria weryfikacji;
- szkoły mają autonomię w opracowywaniu – w oparciu o podstawy programowe – programów nauczania, które można modyfikować w zależności od potrzeb rynku pracy;
- istnieją jednolite, zewnętrzne egzaminy zawodowe, organizowane na poziomie centralnym;
- kwalifikacyjne kursy zawodowe, skierowane do dorosłych, umożliwiają im zdobycie kwalifikacji szybciej niż uczniom w szkołach ponadpodstawowych;
- możliwość uznania – poprzez egzaminy zewnętrzne – kompetencji nabytych w różny sposób, w tym uzyskanych w ramach doświadczenia zawodowego.

Wyzwania dla VET i podejmowane działania

Kształcenie i szkolenie zawodowe w Polsce stoi w obliczu następujących wyzwań:

- zwiększenia zainteresowania kształceniem zawodowym i jego atrakcyjności w społeczeństwie;
- dostosowywania podstaw programowych do bieżących wyzwań i bieżących potrzeb rynku pracy;
- zwiększenia zaangażowania pracodawców w organizowanie praktycznej nauki zawodu, identyfikowanie i prognozowanie zapotrzebowania na kwalifikacje na rynku pracy oraz w opracowywanie podstaw programowych kształcenia zawodowego;
- dostosowania kwalifikacji i kompetencji nauczycieli przedmiotów zawodowych poprzez ułatwienie im dostępu do szkoleń i staży w przedsiębiorstwach;
- zapewnienia odpowiedniej liczby nauczycieli i instruktorów praktycznej nauki zawodu posiadających adekwatne kompetencje, poprzez wsparcie ich rozwoju zawodowego i zachęcenie młodych ludzi do zawodu;
- zachęcania osób dorosłych do uczenia się przez całe życie;
- zapewnienia dobrej współpracy między szkołami zawodowymi a instytucjami szkolnictwa wyższego, mającej na celu wymianę dobrych praktyk w zakresie nauczania, szkolenia i rozwijania kompetencji nauczycieli;

- zapewnienia wysokiej jakości poradnictwa i doradztwa zawodowego dla wszystkich grup wiekowych;
- zapewnienia w szkołach zawodowych wysokiej jakości infrastruktury, tak aby nauczanie i szkolenie dostosowane było do potrzeb rynku pracy.

Wiele inicjatyw Ministerstwa Edukacji Narodowej stanowi odpowiedź na powyższe wyzwania:

- w listopadzie 2018 roku ( ) wprowadzono nowe rozwiązania mające m.in. na celu wzmocnienie mechanizmów włączania pracodawców w rozwój kształcenia i szkolenia zawodowego na wszystkich jego etapach oraz w dostosowywanie do potrzeb rynku pracy:
  - wzmocnienie współpracy pomiędzy pracodawcami a szkołami zawodowymi, głównie w zakresie praktycznej nauki zawodu i rozwoju zawodowego nauczycieli;
  - wprowadzenie nowej formy praktycznej nauki zawodu – stażu uczniowskiego;
  - wprowadzenie corocznej prognozy zapotrzebowania na pracowników w zawodach szkolnictwa branżowego i zwiększenie środków na kształcenie w zawodach, na które jest szczególne zapotrzebowanie na rynku pracy;
  - wzmocnienie mechanizmów zapewnienia jakości kształcenia zawodowego, np. poprzez wprowadzenie dla wszystkich uczniów obowiązku przystąpienia do egzaminu zawodowego lub egzaminu czeladniczego, zmiany w systemie akredytacji na kształcenie ustawiczne w formach pozaszkolnych;
  - umożliwienie szkołom lepsze dostosowywanie oferty do potrzeb osób dorosłych poprzez organizowanie krótszych form kursowych – kursów umiejętności zawodowych.
- Ustawa o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji, która weszła w życie w 2016 r., ustanowiła Zintegrowany System Kwalifikacji: wprowadziła m.in. Polską Ramę Kwalifikacji i Zintegrowany Rejestr Kwalifikacji, a także związane z systemem zasady zapewnienia jakości i walidacji. W Rejestrze uwzględniono kwalifikacje z systemu oświaty i szkolnictwa wyższego. Ponadto, każdy zainteresowany podmiot może opracować kwalifikacje tzw. rynkowe (nieuregulowane prawem, nadawane na „wolnym rynku"). Są one włączane do Rejestru z inicjatywy tego podmiotu, często instytucji szkoleniowej.
- wprowadzono nowe rozwiązania wspierające doradztwo zawodowe w szkołach;
- nowe podstawy programowe dla kształcenia zawodowego zostały opracowane przez MEN we współpracy z Ośrodkiem Rozwoju Edukacji, pracodawcami i innymi interesariuszami;
- powołano nowe Sektorowe Rady ds. Kompetencji pod parasolem Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości, tym samym oddając głos sektorom w obszarze zapotrzebowania na kompetencje na poziomie sektorowym w celu poprawy kształcenia i dopasowania do potrzeb rynku pracy;
- liczne inicjatywy odnoszące się do przedstawionych powyżej wyzwań, realizowane były przy wsparciu z Europejskiego Funduszu Społecznego, w tym m.in. projekty wspierające: współpracę między szkołami zawodowymi i uczelniami, rozwój doradztwa zawodowego w szkołach, rozwój programów kwalifikacyjnych kursów zawodowych, wzmocnienie zaangażowania pracodawców na różnych etapach rozwoju szkolnictwa zawodowego oraz, w tym zaangażowania w organizację praktycznej nauki zawodu.

Kształcenie i szkolenie zawodowe w liczbach

Uczniowie szkół zawodowych i ogólnych na poziomie ponadpodstawowym (ISCED 2011 poziom 3)
% wszystkich uczniów w szkołach ponadpodstawowych, 2017 r.

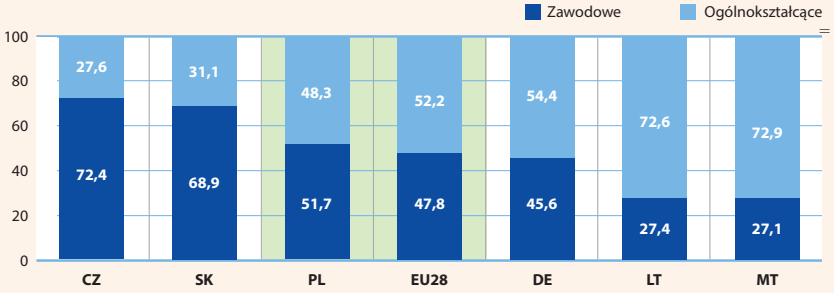

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostat, [educ_uoe_enrs04], dostęp: 30.10.2019 r.

Uczenie się przez całe życie
% osób w wieku od 25 do 64 lat uczących się i dokształcających się w okresie czterech tygodni przed badaniem, 2018 r.

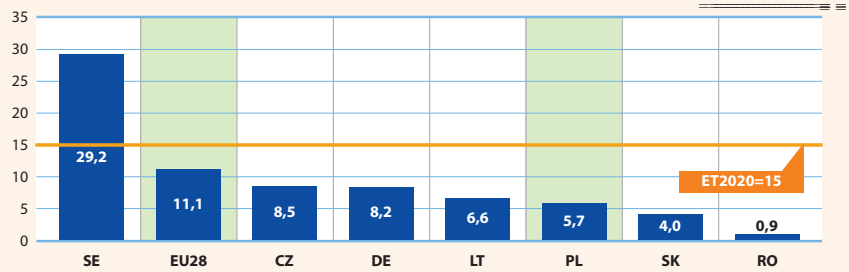

Źródło: Eurostat: Badanie aktywności ekonomicznej ludności 2018, [trng_lfse_01], dostęp: 30.10.2019 r.

Osoby przedwcześnie kończące naukę
% osób w wieku 18–24 lat, z wykształceniem nie wyższym niż średnie I stopnia, które nie uczestniczyły w dalszym kształceniu ani szkoleniu w okresie czterech tygodni przed badaniem, 2018 r.

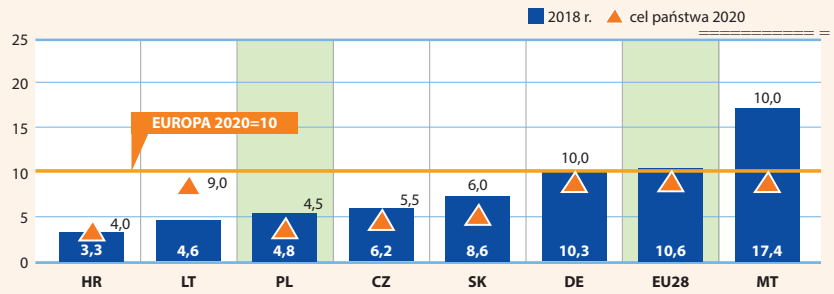

Źródło: Eurostat: Badanie aktywności ekonomicznej ludności 2018, [TESEM020], dostęp: 11.11.2019 r.

Wskaźniki zatrudnienia młodych absolwentów
% osób w wieku 20–34 lat, które nie uczą się i nie kształcą, 2018 r.

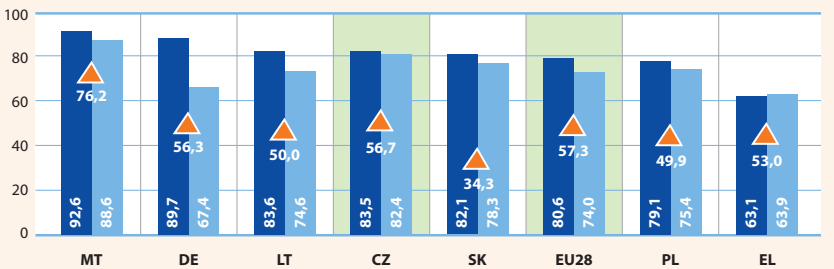

Wykształcenie średnie II stopnia i policealne (poziom 3 i 4) - zawodowe
Wykształcenie średnie II stopnia i policealne (poziom 3 i 4) - ogólnokształcące
Wykształcenie niższe niż podstawowe, podstawowe i średnie I stopnia (poziom 0-2)

Źródło: Eurostat: Badanie aktywności ekonomicznej ludności 2018, [edat_lfse_24], dostęp: 11.11.2019 r.

Więcej informacji

- **Chłoń-Domińczak, A. et al. (2019). *Vocational education and training in Europe – Poland*. Cedefop ReferNet VET in Europe reports 2018. https://cumulus.cedefop.europa.eu/files/vetelib/2019/Vocational_Education_Training_Europe_Poland_2018_Cedefop_ReferNet.pdf.**
- **Eurydice (2017). Education system in brief 2017/18. http://eurydice.org.pl/system-edukacji-w-polsce/.**
- **The System of Education in Poland 2018, Ewa Kolanowska, Foundation for the Development of the Education System, Warsaw 2018 https://eurydice.org.pl/wp-content/uploads/2018/09/TheSystem2018.pdf.**
- **Główny Urząd Statystyczny (2018). Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2017/2018, Warszawa: Główny Urząd Statystyczny. https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/edukacja/edukacja/oswiata-i-wychowanie-w-roku-szkolnym-20172018,1,13.html.**
- **Cedefop; ReferNet (2019). Vocational education and training in Europe [database].**

www.gov.pl/web/edukacja	Ministerstwo Edukacji Narodowej
www.gov.pl/web/nauka	Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego
www.gov.pl/web/rodzina	Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej
www.funduszeeuropejskie.gov.pl	Programy EFS w Polsce
www.stat.gov.pl	Główny Urząd Statystyczny
www.psz.praca.gov.pl	Publiczne służby zatrudnienia
www.ibe.edu.pl	Instytut Badań Edukacyjnych

Opracowanie przygotowane przez Instytut Badań Edukacyjnych (Wasilewska O., Matuszczak K., Cedefop ReferNet Poland, 2019) na podstawie tłumaczenia i aktualizacji publikacji po raz pierwszy opublikowanej w języku angielskim jako: Spotlight on VET Poland przez Publications Office of the European Union, © Europejskie Centrum Rozwoju Kształcenia Zawodowego (CEDEFOP), 2017.

Tłumaczenie na język polski i aktualizacja: © Instytut Badań Edukacyjnych, 2019

Odpowiedzialność za tłumaczenie i aktualizację spoczywa w całości na Instytucie Badań Edukacyjnych.